
XIX. SZÁZAD

Hölgyek Olaszország megteremtői között

Amikor a risorgimentóról, az itáliai ottocento nemzeti mozgalmáról esik szó, alapvetően Giuseppe Mazzini, Camillo Benso, Cavour grófja, Giuseppe Garibaldi, Massimo D’Azeglio, Carlo Pisacane, valamint II. Viktor Emánuel király alakja idéződik fel előttünk. Ha pedig a Carbonari mozgalmat említik, a hazafias és liberális értékekért küzdő titkos társaság jut eszünkbe, amely a XIX. század elején megalapozta Olaszország egyesítését. Ők azok a nemzetatyák, kiknek hősiességét a történelemkönyvek kimerítően ismertetik, és akik előtt az olaszok minden március 17-én himnuszokkal és fanfárokkal tisztelegnek. De hol maradnak a nemzet aszszonyairól szóló beszámolók? Ha manapság „kertésznőkről” (giardiniera) beszélünk, vajon hányan gondolnak azokra a hösnőkre, akik valójában Garibaldi oldalán harcoltak? Voltak honleányok is egy olyan társadalomban, mint a tizenkilencedik századi, amely a nőkre alapvetően a feleség és anya szerepet ruházta, ám ők mégis személyiségükkel mérettetek meg: Anita Garibaldi, Cristina Trivulzio Belgiojoso, Antonietta De Pace, Gabrielle Rossi Savio, Tonina Masanello Mariniello, Maria Clotilde di Savoia. A nők, akik férfinek öltöztek, hogy részt vegyenek az I Mille, az Ezrek küldetésében, utcára merészkedtek a milánói öt nap alatt, megnyitották szalonjaik kapuit, hogy befogadják a gondolkodókat, ezáltal lehetővé tegyék a hazafiak számára a felszabadulási tervek kidolgozását. Életüket is kockáztatván, hogy határokon át, hajukba rejtve, titkosított üzeneteket továbbítsanak. „Éppen ők az elsők, akik azon kezdtek munkálkodni, hogy elterjedjenek a liberális eszmék” – mondja *Bruna Bartolo*, a könyv szerzője.

Általában a nemességhez vagy a felső társadalmi rétegekhez tartozó nőkről van szó. Aktívan előkészítették a felkeléseket, és ezért gyakran kihallgatták őket, és kémkedtek utánuk. Milánóban a reformista szalonokat asszonyok irányították, amelyeket a korabeli magas társadalmi körökben „kert” elnevezéssel emlegettek, ily módon tehát ők voltak a „kertésznők”: Bianca Milesi, valamint unokanővére, Matilde Dembowski, Teresa Con-

falonieri grófnő, Teresa Agazzini, Amalia Cobianchi, Camilla Fé, akiket több alkalommal is őrizetbe vett az osztrák rendőrség. Közülük való volt Maria Gambarana Frecavalli grófnő, nemesi származású vezetőjük, aki a hajában elrejtve hordta az üzeneteket, amit a Lombard Királyság összeesküvői a szárdokkal váltottak.

Bianca Milesi, középosztálybeli festőnő és feminista „ante litteram”, igazi harcos nő volt. A szobrász géniusz Canova tanítványa, és a festőművész Hayez barátnője, aki nem csak megtervezte a Minerva zászlóalj lobogóját, amely alatt páviai egyetemi hallgatók harcoltak, de az is az ő érdeme, hogy kitalálta az úgynevezett bemetszett papírokat, amelyek segítségével az összeesküvők titkosírással kommunikálhattak egymással. A fehér papírlapon vízszintes vágások voltak találhatóak, amelyek lehetővé tették, hogy titkos üzeneteket olvassanak ki látszólag „ártalmatlan” szövegekből.

De nem csak hírnökök és tanácsadók, hanem valódi harcosok is kerültek ki a risorgimento asszonyai közül, akik életüket is hajlandók voltak kockára tenni a csatákban. A padovai Tonina Masanello in Marinello például férfinak adta ki magát, hogy együtt küzdhessen a garibaldistákkal, akik a diadalmas quartói indulás után végül egészen Szicíliáig eljutottak. Hozzá szólnak Francesco Dall’Ongaro, az I Mille hősnőjéhez írott magasztaló költeményei.

Haját megkurtítva, és katonai egyenruhát magára öltve, férjét követte a csatába „a foligno-i hősnő”, akit nem más, mint maga Giuseppe Garibaldi nevezett el így módon. Colomba Antonietta Porziról van szó, aki az elkötelezett hazafiak mellszobrai között is helyett kapott a Gianicolo-dombon. 1848-ban férje csatlakozott a Római Köztársasághoz, és Colomba követte őt a Bourbon csapatok elleni összecsapásban, Velletrinél (1849), majd Palestrinánál, végül a Porta San Pancraziónál, Rómában, ahol a francia tüzérsegtől halt hősi halált.

Pápai katonák által oltatott ki Giuditta Tavagni Arquati élete, aki trasteveri otthonát a hazafiakéra cserélte. Éppen egy találkozáson vett részt, hogy a felkelést megszervezze, amikor megölték a franciák oldalán harcoló zuávok. Negyedik gyermekével volt várandós. Vele együtt férje és fia is meghalt. Összességében elmondható, hogy a hozzá hasonlók olyan nők voltak, akik életüket áldozták, de ezt gyakran inkább a hatalomváagnak és nárcisztikus hajlamuknak tulajdonítják, ami arra készítette őket, hogy kitörjenek a szalonokból, nem pedig igazi hazafias szellemnek.

Milánói otthonában Clara Maffei nemcsak otthont adott olyan hazafiaknak, mint Alessandro Manzoni, Verdi és Giovanni Prati, de a beszedett

összeget fegyverekre és lőszerekre fordította, mellyel a milánói öt nap csatáinak költségeit finanszírozta. Tetteinek gyakorlatias és szellemi jelentőségét azonban csak kevesen ismerték el.

Akárcsak az Olimpia Rossi Savio, a szalonok torinói ikonja által végbevittetket. 1859-ben két fiát veszítette el a második függetlenségi háborúban, de mindig azon fáradozott, hogy támogassa a közös ügyet. Olyannyira, hogy Garibaldi 1862-ben Torinóba érkezvén úgy köszöntötte őt, mint „a risorgimento anyját”. Határozott, erős és harcos kedvű volt, mint a másik honánya, aki a risorgimento harcaiban négy fiát veszítette el az ötből: A milánói Adelaide Cairolí. Ötödik fia később miniszterelnök lett. A honleány hatalmas fájdalom ellenére továbbra is finanszírozta a hazafias szellemű folyóiratokat, és szalonjában fogadta a kultúra és a politika harcosait. Garibaldi ezt mondta róla: „Az anyák fiaik iránti szeretetét a férfiak nem érthetik meg. Éppen az ilyen asszonyok miatt fog nemzetünk fennmaradni.”

A piemonti események beszámolóival és azok előremozdításával, értelmiségiek közötti találkozók és levelezések megszervezésével vált híressé Costanza D’Azeglio, Massimo D’Azeglio sógornője. Fiának, Emmanuelnek – Cavour diplomatájának – írt leveleiben, mint egy krónikás mesélte el, mi is történik Torinóban.

Olaszország egységesedése nem csupán az elérni kívánt győzelmet jelentette. Szilárd meggyőződés volt ez az eszme a hazafias monarchista Giulia di Barolo számára is, aki amellet, hogy egyenruhát öltött magára, börtönreformot sürgetett, és azon dolgozott, hogy az egységesítési folyamat szociális változásokat is hozzon. A Barolo-palota Torinó központjában nyitotta meg kapuit minden délben a szegények fogadására, majd esténként a birodalom nagyjainak találkozóhelyévé alakult át. Cavour, Cesare Balbo, Massimo D’Azeglio, Solaro della Margherita gróf, de Maistre, továbbá nagykövetek és tudósok gyülekezőhelye lett.

Dél-Itáliában, a risorgimento nőalakjai közül kiemelkedett a republikánus Antonietta De Pace. Úgy ismerik őt, mint Gallipoli hősnőjét. Elsősorban a garibaldista harcokban való részvételéért, amely Nápoly felszabadulásához vezetett. Lóháton lépett be a városba Garibaldi oldalán. Emilia Sforza Loredano álnév mögé rejtőzve hírnökösködött az első pugliai és a többi régió mazziniánusai között, valamint harcolt a Bourbonok ellen egészen addig, míg a nápolyi büntetésvégrehajtás letartóztatta, majd börtönbüntetést szabott ki rá (1855).

Sorsát hazája kegyeire bízta Maria Clotilde di Savoia is, későbbi nevén „Moncalieri szentje”. II. Viktor Emánuel király lánya, aki apácának

készült. Végül azonban III. Napóleon unokafivére, Girolamo Napoleone herceg házassági ajánlatát elfogadva, letért az egyházi útról. Ezt az áldozatot maga Cavour kérte tőle, hogy ezzel a házassági szövetséggel III. Napóleont maga mellé állíthassa a háborúban, Piemont oldalán, Ausztria ellen. Ezt a célt Cavour minden létező módon megpróbálta elérni. Még attól sem riadt vissza, hogy Castiglione grófnőjétől azt kérje, legyen a császár szeretője. A kérést örömmel fogadta el a grófnő: híres volt szépségéről és kicsapongó életéről, így egy rövid időre, 1858 elejétől 1859-ig Franciaország kegyeltjévé vált.

Özvegye egy hazafinak, és Mazzini követője volt a milánói Giuditta Bellerio Sidoli, aki a Giovine Italia alapítóját marseilles-i száműzetése során ismerte meg, az 1831-es modenai zavargások után. Modenában ugyanis utcára vonult, hogy a lakosokat zászlólengetésre buzdítsa. A tirkolort ő maga varrta, így kockáztatva még a halálos ítéletet is. 1850-ben átköltözött Torinóba, ami abban az időszakban a legliberálisabb városnak számított, és itt megnyitotta szalonja kapuit a piemonti hazafiak előtt.

Az egyik legkitűnőbb hösnő mind közül Christina Trivulzio di Belgiojoso: újságíró, utazó és a női egyenjogúság éharcosa, valamint a progresszivizmus és a nemzeti egység intellektuális bajnoka. Ő volt az, aki csapatokat szervezett Nápolyban, hogy erősítse a milánói Öt Nap (Cinque Giornate) harcait. Később Rómában Mazzini kinevezte a „mentősök” ügyvezető igazgatójának. Ideiglenes kórházakat nyitott ugyanis néhány római templomban, melyek az 1849-es zavargások sebesültjeit voltak hivatottak befogadni. Rajztanára, a maga is „kertész nő” Ernesta Bisi vezette őt be a liberális világba, számos olyan hazafinak mutatta be, akit anyagilag támogatott a felkelésben, a liberális és tehetős értelmiségi szalonokba való befogadásával. Ezzel a fajta vendégszeretettel gyakran az osztrák rendőrséggel kellett szembenéznie, akik üldözték, és amiért végül Genovába kényszerült költözni. Akkoriban ugyanis ott sokkal nyitottabbnak bizonyultak a liberális eszmékre. Majd Párizsba menekült, ahol itáliai emigránsokat bújtatott, akik a modenai zavargások után maguk is Párizsba menekültek. Lafayette generális, a zseni zeneszerző Chopin és a történész Thierry barátnője volt ő, akit gyakran neveznek sznob hercegnőnek értelmiségi összejövetelei miatt. 1845-ben Párizsban megalapította a La Gazzetta Italiana-t, amit átcsempészve juttatott el Itáliába. Utazásai egyik hosszabb állomásaként nyolc évre a Távol-Keletre költözött, amikor 1849-ben a Római Köztársaság bukása után reakciós körök azzal vádolták meg, hogy prostituáltakat toborzott ápolónői feladatok ellátására.

Végül, az olasz risorgimento legismertebb „amazonja”: Ana Maria de Jesus Ribeiro da Silva, a par excellence hősnő, ismertebb nevén Anita Garibaldi. A két világ hősének felesége, akivel Garibaldi 1839-ben találkozott, és akiből egyszerre vált szeretője, felesége, gyermekei anyja és társa valamennyi csatában. Anita egész életét a szabadságnak és a népek függetlenségének szentelte. Annak érdekében, hogy ne kelljen elhagynia férjét, férfinek adta ki magát, levágta a haját, felöltötte magára az egyenruhát, és vele harcolt az ellenséggel szemben a végsőkig. A küzdelmek-től, és az ötödik terhességétől meggyengülve, férje karjai között lehelte ki lelkét.

Bruna Bartolo: Donne del Risorgimento. Le eroine invisibili dell'unità d'Italia (A risorgimento nőalakjai. Az olasz egység láthatatlan hősnői) Ananke edizioni, Torino, 2011, 430.

Jakab-Zalánffy Eszter